

**VOLGEND JAAR VERDWIJNT
ONS LAATSTE SCHOOLBOEK**

mavo
havo/vwo

Op de Snelliusscholengemeenschap te Amstelveen (mavo, havo, vwo) staat dit jaar alleen nog het schoolboek Opbouw op de boekenlijst, maar ook dat boek wordt het volgend jaar geschrapt. Kan dat zomaar zonder boeken? Is dat niet erg lastig? Drie leraren geven u een driedelig 'filmverslag' van de 'Taaltuin' zonder schoolboeken van de 'Snellius'.

Haije Stobbe

Amstelveen-zuid: aan de kant van Uithoorn, midden in wat nu nog weilanden zijn, hebben we het drie jaar oude schoolgebouw van het Snellius (mavo, havo, vwo). De leerlingen, een kleine 1300 in getal, komen, behalve uit Amstelveen, uit een gebied begrensd door Ouderkerk, Vinkeveen, Nieuwkoop en Aalsmeer.

Op de tweede verdieping de zogenaamde 'Taaltuin': drie klaslokalen en de gang bij elkaar gevoegd, daarbij aansluitend drie halve lokaaltjes. Veel 'zwervend' meubilair, enkele praathoecken met kleine houten bankjes. Allerlei geluiddempend materiaal (betaald van de weggelaten muren). Veel werk van leerlingen aan wanden, prikborden en waslijnen.

Gebruik: bijna veertig uur per week. Er zitten minstens twee klassen tegelijk in, bij voorkeur uit dezelfde jaargang. Meestal zijn het er drie, soms vier. Een taaltuinuur is bijna altijd een blokuur. Tachtig procent van onze klassen en groepen zit een blokuur in de Taaltuin. De rest

wordt elders in het gebouw in klassieke lokalen gegeven.

Elf leraren, zes vrouwen en vijf mannen. Een van ons geeft alleen dramatische expressie. Met ons elven geven we 170 uur les. Bijna iedereen heeft aanvullende taken: conrectoraat, decanaat, mentoraat, banen elders. We zijn allemaal ingeroosterd op maandag, dan hebben we vanaf twee uur besprekingen, iedere veertien dagen met z'n allen, verder in groepjes, over bijvoorbeeld programma's voor een bepaalde laag. Ieder van ons werkt in een beperkt aantal lagen.

Dit jaar staat nog alleen *Opbouw* op de boekenlijst (2m en 3m). Volgende cursus verdwijnen ook die. In de loop van drie jaar hebben we dan alle boeken afgeschaft. Iedere leerling betaalt vijf gulden. Ruim de helft krijgt hij terug in de vorm van bedrukt papier (de school heeft een offset). In het begin van de cursus kopen we een groot aantal boeken die vooral voor de lagere klassen geschikt zijn (voor ongeveer duizend gulden). Die staan dan het hele jaar in de Taaltuin en worden daar ook gelezen. Later gaan ze naar de schoolbibliotheek. De hogere klassen laten we twintig gulden reserveren; ieder kan nu verplicht worden tot dat bedrag boeken, brochures te kopen, een voorstelling bij te wonen, etc. Verder hebben we tweeduizend gulden uit de leermiddelenpot; de oudercommissie is geïnteresseerd; de Gemeente Amstelveen heeft een experimenteerpot waar ook nog wel eens wat inzit. Alles bij elkaar een kleine tienduizend gulden.

Voor geen geld meer terug naar de oude manier van werken. In de lagere klassen doen we nog vaak met alle leerlingen hetzelfde; daar zit iets achter van: ze moeten toch aan zekere werkmanieren wennen. Veel speelse opdrachten: een recept voor heksensoep schrijven, een geheimtaal ontwerpen, een gedicht of een verhaal maken in de kleur van je papier (blauw, geel, groen, oranje).

Vanaf de middenklasse aanbiedingen van de diverse begeleiders aan de gecombineerde groep (hoorspel maken, naast Haagse kringen bekijken en op trucjes analyseren, naast een programma over spreek- en schrijftaal, naast overleg hoe de school een verfbeurt te geven). Iedere werkgroep bestaat dan meestal uit leerlingen van diverse klassen.

Hogerop thematische werkgroepen, ook in het schoolonderzoek; de onderwerpen zijn soms door onszelf aangeboden (psychiatrie, multinationals, kolonialisme, wereldoorlog II, kinderliteratuur), soms door leerlingen bedacht en uitgewerkt (science fiction, seksualiteit, parapsychologie, criminaliteit, maar ook: de Nederlandse letterkunde in vroegere tijden — daar doen we namelijk niet zo veel aan).

Het kan in de Taaltuin heel stil zijn, vooral als er veel gelezen of ge-

schreven wordt. Echt lawaaiige dingen doen we trouwens een beetje apart. Erg belangrijk vinden we het de communicatie te bevorderen, en dat is vooral praten (plus luisteren).

Als je bij bovenstaande serie 'plaatjes' geluid wilt hebben, ga dan eens naar een druk bezochte openbare leeszaal of naar de koffiekamer van het Centraal Station.

Otto de Kat

Lesschema: Tijdens drie blokuren van elk 100 minuten maakt elke groep (er zijn er negen, verdeeld over vier leraren) een klassekrant die later in dertigvoud geoffset zal worden.

In de tussenliggende lesuren worden, meer klassikaal, onderwerpen rondom het fenomeen krant aan de orde gesteld. Voorbeeld: 'ken je eigen krant', waarbij iedere leerling een meegenomen krant bekijkt aan de hand van een vragenlijstje (wat kost een kwartaalabonnement, hoe heet de hoofdredacteur, enzovoort); tevens wordt er een videoband gedraaid, waarin getoond wordt hoe een krant tot stand komt. Een deel van deze losse uren wordt besteed aan het verdelen van de taken voor de blokuren. Ook is er nog een lesje 'waar haalt de krant zijn nieuws vandaan?'. Er wordt gesproken over lay-out, spelling, indeling, etc.; een krant moet er toch plezierig uitzien?

We hadden het zo prachtig voor elkaar: er zouden rubrieken binnenlands (: school) en buitenland (: je woonplaats of buurt) nieuws komen en een echt hoofdartikel. Ze willen echter allemaal alleen maar 'advertenties', 'strips', 'toptien', 'puzzels' en ... 'horoscoop'. Gelukkig wordt er wel gestreden om wie de conciërge mag interviewen of de rector.

'Moet het ook nog in het net? Mag dat dan op de schrijfmachine?'
Dat mag.

Nu volgt een staaltje 'differentiatie naar tempo' in optima forma: lettertje voor lettertje wordt met één vinger, moeizaam, maar wel met volledige concentratie, op het papier gezet, compleet met de nodige tik- en spelfouten. Resultaat na anderhalf uur: drie schuine moppen met zoooo'n baard; het geheel niet langer dan één derde van een multokantje.

'Ik heb het drie keer overgedaan, ik vergiste me steeds.'

De wazig getypte tekst is alleen bij goede belichting te lezen. De maker weet nog niet dat onze mooie offsetmachine daar straks waarschijnlijk niets mee doen kan.

'Mag je ook een boek lezen?' vraagt Rudi. Dat mag hij niet. 'We heb-

ben toch afgesproken dat we een krant zouden maken? Schrijf dan een boekbespreking' pedagoog ik verantwoord. Daar heeft Rudi totaal geen zin in; hij neemt zich voor dan maar in godsnaam aan een kruiswoordpuzzel te beginnen.

Na een half uur hebben de twee rector-interviewsters hun vragen klaar. Ze gaan op weg naar zijn kamer om een afspraak te maken. Een kwartier later: 'Meneer Broeder is er niet.' Ze hebben nog tweeënehalf uur blokuur voor de boeg.

Ellen en Joke zijn in een afgelegen hoekje samen bezig heel serieus een spannend verhaal te schrijven. Ik hoef me niet met hen te bemoeien.

De Taaltuin meet 21 bij 10 meter, frontaal lesgeven is hier niet mogelijk.

Gevolg: voor de docent is iedere les een soort vierdaagse-training. Je bent bang dat het overal uit de hand loopt. 'Meer mensen mondig maken' betekent voor mij zigzaggen over het geluidabsorberende vilttapijt met de blaren op mijn voeten.

'Mijnheer, wanneer gaan we nu eens écht Nederlands doen?' vraagt Paul die zojuist de laatste hand gelegd heeft aan een verslag over de kleuterschool die gisteravond afgebrand is.

Maarten, Peer en Jack zijn na een uur nog niet begonnen. Ze willen een horoscoop maken, maar weten niet hoe 'die tekentjes' er uitzien. Ik verwijs ze naar de bibliotheek. Juichend rennen ze de Taaltuin uit.

Rudi is inmiddels bezig met een zo gigantische kruiswoordpuzzel, dat het nu al vaststaat dat hij daar nooit mee klaar komt. Inderdaad blijkt dan ook later dat de krant geen bijdrage van hem bevat.

Marcel, een zogenaamde 'moeilijke' leerling, heeft drie blokuren volijverig helemaal in zijn eentje gewerkt aan een enorme tekening van een eigen ontwerp-automobiel. Het was bedoeld als advertentie. Veel te groot voor de krant. 'Koop de Hitsibatsie.' Hij was er zo apetrots op, dat hij de tekening in het weekend thuis nog eens over heeft gemaakt voor zijn ouders. Zijn moeder vertelde me later, dat hij het zo naar zijn zin heeft op school. Dat had ze, gezien zijn basisschool-verleden, nooit gedacht.

Ik laat de definitieve teksten op A4-vellen plakken; drie leerlingen nemen die taak op zich. Ze proberen er enig systeem in te brengen, maar

het lukt niet erg. 'De teksten hadden in kolommen geschreven moeten zijn' zegt er een.

Soms, vooral vrijdagmiddags, het laatste blokuur, denk ik met een beetje weemoed aan de tijd dat ik nog een Methode van een Echte Uitgever gebruikte: 'Waar waren we vorige keer ook weer gebleven? Bij oefening 36? Dan gaan we nu oefening 37 maken, o nee ... oefening 38 want 37 is niet zo belangrijk ...'

Minder sores voor de leraar, meer zekerheid voor de leerling.
Maar ik kan niet meer terug, wil het ook niet.

Eindresultaat van de 'horoscopisten': met een ijver een betere zaak waardig (?) hebben ze heel gewetensvol met potlood alle dierenriemtekens uit de *Margriet* overgetrokken. De bijbehorende teksten waren vrijwel letterlijk overgenomen. Drie blokuren onderwijs in de Nederlandse Taal. Door een Bevoegde Leerkracht.

De grond ligt bezaaid met snippertjes papier; de lijm is al een kwartier zoek; in het kamertje staan acht leerlingen zich te verdringen om een klasgenoot heen, die 'hardstikke goed kan tiepen'. De bel van halverwege het blokuur gaat, niemand trekt zich er iets van aan, ook niet degenen die niks doen.

Frank doet opvallend vaak niks: hij loopt wat rond, maakt hier en daar een praatje en leest wat opstellen van havo-drie die aan de muur hangen. Mijn oude schoolmeestersbloed komt weer boven: 'Zeg Frank, zou je niet weer eens aan je werk gaan?'
Per slot zit je toch op school om iets te Leren.

Ellen en Joke zijn klaar met hun verhaal. 'Mijn moeder heeft het voor me uitgetypt' zegt Ellen. Ouderparticipatie.

De krant is klaar. In de praathoeck leg ik de beplakte vellen uit. Er wordt ongenadige kritiek op elkaar geleverd, maar er is ook lof. Een week later heeft iedereen een exemplaar: vier A4-vellen aan beide kanten bedrukt. Ik neem me voor een hele les uit te trekken voor de Evaluatie. Wat er goed aan is en fout. De les mislukt: ze willen de krant alleen maar lezen. En als ze hem uit hebben, is voor hen het hoofdstuk 'krant' afgedaan. Ze zijn het zat.
De rest van het uur ga ik maar voorlezen: 'Een gat in de grens' — gaat ook over een krant, heb ik toch m'n zin ...

Aldus: 'waarnemingen drie weken brugklas'.

Het kranteplan laat zien wat je op tafel krijgt als het lesboek in de tas blijft. Leerlingen zijn graag concreet bezig en de doelen die ze zichzelf stellen, botsen met de verwachtingen die je als leraar hebt. Het feit dat je nu eenmaal verantwoordelijk bent voor de kwaliteit van het onderwijs, levert je vaak een gevoel van onbehagen met de situatie op. Het volgen van een eigen weg maakt een voortdurend nadenken over het waarom van je doen en laten noodzakelijker, dan in de situatie waarin de autoriteit van het gevolgde boek de gang van zaken voor de leerling en de buitenwacht aanvaardbaar maakt.

De experimenten zijn niet uit de lucht komen vallen. Hoewel we niet beschikken over een pakket duidelijke gezamenlijk geformuleerde doelstellingen, werken we ook niet uit de losse pols.

‘Nederlands in de Taaltuin’ is je veel oefenen in spreken, luisteren, schrijven, lezen. Er wordt weinig uitgelegd, alleen als dat nodig is. We doen weinig aan regels en theorie, we leiden liever af uit de dingen die we eerst gedaan hebben. Dat vinden we beter dan eerst regels en dan de oefening.

Taal is communicatie, een taalles is dus een groepsles. Leerlingen zijn soms onmogelijke wezens, net zoals leraren trouwens; het zijn allemaal mensen met malle eigenschappen.¹

Veel experimenten zijn niet meer geweest dan een aftasten, hoe het nu eigenlijk zit in het onderwijs. Bij dat aftasten hebben we gezien hoe ongemotiveerd leerlingen kunnen zijn, hoe ze tijd zitten te verdoen, hoe moeilijk het is om hun interesses te mobiliseren. De problemen waarmee we geconfronteerd worden — wie om motivatie vraagt, krijgt het op z’n brood — zijn mede bepaald door de situatie waarin het totale onderwijs zit.

Het niet gemotiveerd zijn en de gedragsuitingen die daarbij horen, hebben we leren te aanvaarden als een realiteit: het produkt van een onderwijssysteem dat leerlingen selecteert op opgelegde cognitieve kennisdoelen. Het is geen reden om er maar mee op te houden. Het feit dat je steeds probeert om antwoorden te vinden op de problemen die je tegenkomt, levert je als leraar een spanningsveld op, waarbinnen heel wat ideeën ontstaan. Dat is zeker te verkiezen boven de situatie waarin je je onderwijs laat bepalen door de toevalligheid van les 16 van een methodeboek.

Dat de leerlingen een veel actievere rol moeten krijgen in hun eigen onderwijs is zo tegenstrijdig met 'de school' dat het een fictie is om zelf aan die tegenstrijdigheid te kunnen ontkomen. De Neerlandici van Snellius leggen even goed de leerlingen programma's op, die in lagencommissies zijn verzonnen.

Wat er in die programma's gebeurt wijkt niet zo geweldig van een boekprogramma af. Het belangrijkste verschil is, dat de toevalligheid van les nummer 16 wordt vervangen door een in overleg bepaald passend aanbod. Je hoort en ziet zoveel van leerlingen dat je wat dat betreft niet onthand zit.

De onderwerpen waarvoor leerlingen interesse tonen lopen in elke groep al zo uiteen, dat een algemeen aansluiten bij de belangstelling van de leerlingen (inleidingen methodeboeken) onzin is. In het beste geval is er voor elk wat wils. Alleen moet je er wel 15 lessen op wachten om tot een nieuwe minderheid die dit nu net goed vindt, te kunnen behoren.

Het antwoord op het interesseverschil: differentiatie van inhouden en werkvormen, levert een nieuw probleem op. De leerlingen zijn zo gewend aan gelijk werk, gelijke toetsing, dat verregaande differentiatie door hun wordt afgewezen.

Als leerlingen zelf vinden dat ze meer aan tekstverklaringen moeten doen, dan accepteren ze het moeilijk dat jij het tolereert dat anderen cabaret maken of een videofilm. Ze voelen zich de klos van hun eigen verlangens. Een dergelijke situatie kan tot algemene malaise leiden.

We hebben bij onze experimenten al snel gezien dat bij inhoudelijke differentiatie een goed documentatiesysteem noodzakelijk is. Het werkt ontzettend frustrerend als leerlingen die zich interesseren voor de vraag of alcohol- en druggebruik wel te onderscheiden zaken zijn, niet snel een entree tot informatie kunnen krijgen. De laatste drie jaren is er hard geknipt in dag- en weekbladen om tot een goed geoutilleerd systeem te komen. Het heeft ons een schat aan informatie opgeleverd, die automatisch op peil blijft.

De stroomlijning van het onderwijs die door deze aanpak tot stand is gekomen, leidt tot een nieuwe routine die de leerlingen even netjes in de pas laat lopen als bij het volgen van een andere methode. Er is een zekere gewenning ontstaan bij de leerlingen. In een aan het schrijven van dit artikel voorafgaand sectie-overleg werd het gevaar signaleerd dat de ten dele open structuur de eigen inbreng van leerlingen afsnijdt naarmate die structuur gaat functioneren als een verdeel-heerstactiek van de docenten.

De manier van werken heeft consequenties voor onze eigen taakinvolving. Veel tijd wordt opgeslokt door organisatie, het regelen van het proces. We komen onvoldoende toe aan reflectie. Hoewel de leerlingen elkaar tijdens het werken veel duidelijk maken, worden de leermomenten onvoldoende gesignaleerd en besproken. Vooral als het werken te wensen over heeft gelaten, leidt dit tot een 'niet-zo-leuk-oordeel'. Een analyse van de gang van zaken zou de leerlingen meer houvast geven. Ze vinden evalueren vaak erg vervelend. Als iets af is, is het af. Daar moet je verder niet te lang over zeuren.

Noot

- 1 *Taaltuinkrant* maart 1977, sectie Nederlands S.G. Snellius, Startbaan 12, Amstelveen, pag. 1.